

20/10-69

Med forbehold om endringer.

Statsminister Per Borten.

Trontaledebattinnlegg 1969.

Valgkommentar.

Kommentarene til årets stortingsvalg har vært - nokså forskjellige, stort sett etterlater de det inntrykk at valgresultatet ble noe annerledes enn det de aller fleste hadde ventet. Overraskelsen for de fleste - er de forskyvninger som fant sted innenfor de to nåværende hovedgrupperinger i norsk politikk. Få hadde ventet - at SF skulle gå så mye tilbake som det gjorde - noe som vel også er en del av forklaringen på AP's fremgang. Innen regjeringskoalisjonen ble forskyvningen i mandater større enn ventet - og også større enn forskyvningen i stemmeandel.

Men holder vi oss til hovedgrupperingen - var ikke forskyvningen så stor - den sosialistiske gruppen økte sin andel med 0,6 %. Dette valg bekreftet hovedregelen fra etterkrigstidens norske valg: nemlig en uvanlig stabilitet. Fra 1949 til 1969 har sosialistgruppen svinget mellom 52,1 % og 50,5 % som ytterpunkter. I år fikk de tre partiene 51,1 % som er den nest laveste andel siden 1945. Arbeiderpartiet har hatt større stemmeandel enn de 46,5 % i år ved tre av etterkrigstidens valg.

Alle stortingsvalg er selvsagt også regjeringsvalg. Ikke minst gjorde opposisjonen det klinkende klart foran siste valg. Parlamentarisk flertall for de partier som står bak nåværende regjering - ville bety fortsettelse for koalisjonsregjeringen ble det sagt. - Og det var ubestridelig riktig.

Men til tross for dette flertall - har Arbeiderpartiets ledelse mer eller mindre direkte gjort krav på regjeringsledelsen. Her må det være en kortslutning i den samme partiledelses parlamentariske resonnement. Arbeiderpartiet kom aldri selv på den tanke å overlate regjeringsmakten - etter tilbakegang i stemmer og mandater i valg. Klarest kom det fram i 1961 da Arbeiderpartiet mistet 1,5 % av de avgitte stemmer i forhold til forangående valg, og kom i mindretall i Stortinget. Selv med SF's støtte hadde regjeringen Gerhardsen ikke flere representanter bak seg i Stortinget enn nåværende regjering. Gerhardsen ville likevel ikke legge spørsmålet om regjeringsmakten i Stortingets hånd, men fortsatte som om intet var endret.

I argumentasjon hører en også ofte at den nåværende regjering riktignok har parlamentarisk - men ikke stemmemessig flertall i folket. Dette er ikke noe ukjent situasjon verken her - eller i andre land. Willy Brandt's regjering vil ha 48,5 % av stemmene ved valget bak seg - noe mindre enn nåværende norske regjering. Jeg kan ikke erindre å ha sett at Arbeiderpartiet av den grunn har trukket i tvil den nydannede tyske koalisjons rett til å styre.

De fire regjeringspartier bad om fortsatt styringsfullmakt - bl.a. på Regjeringens langtidsprogram. Velgerne gav på dette grunnlag koalisjonspartiene større tilslutning enn til Arbeiderpartiet - samt flertall i

Stortinget. At det var en koalisjon som fikk en slik fullmakt - kan jeg ikke se endrer saken verken parlamentarisk eller moralsk. Det ville således vært en merkverdig reaksjon på valgutfallet om Arbeiderpartiet skulle overta regjeringsledelsen. Og Arbeiderpartiet har aldri etter at det kom i mindretall - verken villet eller kunnet få et regjeringssamarbeid i stand med de partier som det nå tar til inntekt for seg i statistikken.

Selv om det denne gang ble parlamentarisk basis for en regjeringsdyktig flertallskoalisjon - kan man lett tenke seg en situasjon hvor så ikke var tilfelle. 75 - 75 f.eks. har jeg ikke sett noen antyde løsningen for. Det taler for at man for alvor overveier å innføre oppløsningsrett i en eller annen form også i vår forfatning.

Utenrikspolitik.

Den internasjonale situasjon har ikke endret seg vesentlig siden fjorårets trontaledebatt. Men trass i alle disse mørke trekk i det internasjonale bakgrunnsbilde er det tegn som tyder på at en viss oppmyking av de interstatlige forbindelsene øst - vest kan bli mulig. Det synes som en realistisk sikkerhetspolitisk dialog er under utvikling mellom De forente stater og Sovjetunionen. Begge supermaktene har gitt uttrykk for at de gjerne vil komme fram til en begrensning

av kapprustningene når det gjelder kjernefysiske våpen.

Totalinntrykket er likevel slik at endringer i vår sikkerhetspolitikk ikke synes aktuelle. Stortinget gav jo også i vår med stort flertall uttrykk for at noen endring i vårt forhold til NATO for tiden ikke bør komme på tale. Jeg vil tro at dette også vil være det nye Stortings holdning. Men innenfor rammen av vår NATO-politikk vil vi medvirke til å utnytte alle muligheter for realistiske forhandlinger mellom øst og vest med sikte på en videre avspenning i Europa. Invasjonen i Tsjekkoslovakia førte til en stopp i de bilaterale besøksutvekslinger mellom regjeringsmedlemmer og politikere i øst- og veststater. Den begynner nå å komme i gang igjen. Jeg tror dette er både riktig og nødvendig. NATO's generalsekretær oppfordret i en tale til parlamentarikere fra NATO-landene sist lørdag medlemslandene til å ta politiske initiativ til forhandlinger med Warszawa-paktlandene. Hvor sterkt vi enn reagerer mot de utslag av meningstvang og politistatmetoder i de østeuropeiske landene, må vi vurdere de interstatlige forhold også ut fra realpolitiske synspunkter.

Det er ellers i denne sammenheng naturlig å minne om at Norge i likhet med de øvrige skandinaviske land har stillet seg positivt til det finske initiativ om innkalling av en europeisk sikkerhetskonferanse.

Norsk opinion er stadig sterkt opptatt av de ulykkelige forhold som borgerkrigen i Nigeria fører med seg. Fra enkelte hold har det vært reist krav om at vi burde anerkjenne Biafra som egen stat. Regjeringen har søkt å orientere seg best mulig om forholdene, og den er kommet til at politiske skritt fra norsk side neppe vil hjelpe befolkningen i Biafra. Vi bør fortsatt konsentrere vår innsats om den humanitære hjelp. Det er også holdningen i de øvrige nordiske land.

J-hjelp.

Forholdet mellom de velstående industrilandene og utviklingslandene er ett av nøkkelspørsmålene i internasjonal politikk. Når Regjeringen legger så sterk vekt på at vi etter evne skal være med å løse de vanskelige problemer som knytter seg til den skrikende forskjell i velstand, er det fordi den er klar over at det er av fundamental betydning at disse spørsmålene finner en løsning som utviklingslandene kan godta. Ennå øker velstandskløften fra år til år. Greier vi ikke å snu denne utviklingen, kan følgene bli katastrofale. Vi må også innstille oss på at den innsats som etter hvert vil bli krevet av oss, vil være av en størrelsesorden som vil bli i høy grad merkbar både på statsbudsjettet og realøkonomisk. Men kan vi på den måten bidra til å trygge en noenlunde fredelig verdensutvikling, vil den likevel være en rimelig pris å betale.

Arkeassituasjonen.

Utsiktene til brubygging over markedsdelingen i Europa bedømmes fortsatt forskjellig.

I 61-62 antok man løsninger bare etter §§ 37 og 38 i Romatraktaten. Disse er fortsatt hovedmulighetene - på den annen side er det særlig fra 6 makts- hold kastet inn mange tanker og skisser til mellom- løsninger.

I dag er det fortsatt vanskelig å si hvordan resultatet vil bli av de sonderinger og forhandlinger som skal finne sted i Bryssel i neste måned. Vi kan bare observere at visse nye synsmåter er kommet fram, og at de i noen grad har skapt en endret situasjon i forhold til for noen år tilbake.

Nordøk-planen.

Etter de tre statsministermøtene i vinter og Nordisk Råds drøftelser under sesjonen i Stockholm lyktes det Embetsmannsutvalget i siste forhandlingsrunde å løse flere spørsmål som sto åpne i den preliminære Nordøk-rapport som ble fremlagt ved nyttår. Her kan bl.a. nevnes spørsmålet om hvilke nye nordiske organer som trengs under en utvidelse av det økonomiske samarbeid. Og selv på de områder hvor det ikke lyktes å fremlegge fullt omforente forslag i siste fase, er uenigheten ofte betydelig innsnevret.

Det resultat som foreligger, må derfor betegnes som positivt, det er her lagt et godt grunnlag for videre forhandlinger om en nordisk samarbeidstraktat.

Så vel Danmark som Norge og Sverige har fremmet

noe avvikende forslag til en endelig løsning. Uenigheten er på enkelte områder relativt dyptgående, men det bør kunne finnes løsninger ved nye overveielser.

Alle de tre forslag er selvsagt hver for seg en hindring for enighet om en pakkeløsning. Det er fullstendig nytteløst å diskutere hvilke land som er mest nordisk innstilt og hvilke som er mindre. Forholdet er at de utredninger og forhandlinger som denne gangen er ført, har vist at den nordiske innstilling er til stede i alle land. Jeg tror også det må være riktig å si at forhandlingene har bidratt til at vi forstår hverandres problemer bedre enn før.

Situasjonen er den at Sverige gjør sine bidrag til investeringsbanken og de felles fond avhengig av at det oppnås enighet om en fullstendig tollunion, dvs. uten suspensjoner. De tre andre land krever tollsuspensjoner, f.eks. på jern og stål.

Dette er et viktig forbehold både fra dansk, finsk og norsk side. Det krav vi holder på her, er også meget godt begrunnet. En fullstendig tollunion vil skape betydelige problemer for industrien. Det var statsministrene klar over da mandatet for embetsmannsutredningene ble fastlagt i Københavnvedtaket, derfor ble suspensjoner nevnt som en utvei til å lette de problemer en tollunion vil skape for deler av industrien.

Sverige har dessuten ikke villet binde seg til fortsatte bidrag ut over 5 år til de foreslåtte fond.

Danmark har i sitt forslag foreslått en etappevis utvikling av samarbeidet. Dette forslag innbefatter en tollunion - med suspensjoner - men Danmark vil ikke være med på å fastslå at tollunionen skal tre i kraft fra 1. januar 1972, slik som forutsatt i den preliminnære rapport. Beslutning om tidspunktet for tollunionens ikrafttreden skal imidlertid treffes før 1. januar 1972. Ellers har den danske delegasjon tatt den reservasjon at det er umulig å overskue hvilke reelle fordeler de foreslåtte landbruksordninger vil gi Danmark, og at man ikke kan ta stilling til tollunionen før de øvrige land har gitt klarere uttrykk for hvilke konkrete motytelser de vil gi Danmark på jordbruksområdet.

Det norske kompromissforslaget som ble fremsatt i slutfasen var et forsøk på å få forhandlingene ut av dødvannet. Forslaget tar sitt utgangspunkt i de svenske beløpsrammer for landenes bidrag til investeringsbanken og de felles fond, men forutsetter en videreføring av finansieringsordningene utover den første 5-årsperiode, og at beløpene økes i takt med utviklingen av samarbeidet på andre områder. Under forutsetning av innrømmelser på tollområdet innebærer det norske forslaget opprettelse av en tollunion fra 1. januar 1972.

Ellers går forslaget ut på en trinnvis utvikling av samarbeidet med en prosedyre for en slik utbygging.

Embetsmannsutvalgets rapport har nå vært til uttalelse i de berørte organisasjoner i nærings- og arbeidslivet.

Det går som en rød tråd gjennom alle uttalelsene at man ønsker en betydelig utvidelse av det økonomiske samarbeidet. På de fleste områder får Embetsmannsutvalgets innstilling full tilslutning. Organisasjonene er imidlertid også kommet med enkelte innvendinger mot de standpunkter den norske delegasjon har inntatt. Særlig gjelder dette for tollunionen og jordbruket.

Organisasjonenes uttalelser vil nå bli vurdert. Det norske opplegg for de videre drøftelser av Embetsmannsutvalgets innstilling skal behandles av Regjeringen i nær framtid. Statsministrene møtes 31. oktober sannsynligvis i Stockholm til en forhåndskontakt før møtet mellom Presidiet og økonomisk utvalg i Nordisk Råd og statsministrene 3. og 4. november.

Det er vanskelig å si noe bestemt om utviklingen av Hordok-saken før etter disse møtene. Fra norsk side vil vi gå inn for å finne fram til løsninger i pakt med de målsettinger som ligger i København-vedtaket, slik det er fremholdt i Trontalen.

Vi har lagt fram et forslag til en helhetsløsning som burde kunne gi grunnlag for en framtidsrettet og realistisk utbygging av samarbeidet. Det inneholder konkrete angivelser for samarbeidet i første 5-årsperiode - og som bør gå inn i traktaten. For samarbeidets utvidelse etter første 5-årsperiode, forutsettes også traktaten å fastlegge målsettinger og regler og tidsfrister.

Vi har i dag en rekke viktige oppgaver å løse som krever langsiktig finansiering - som boligbygging, kraftutbygging, skipsbygging ved norske verft, utbygging av næringslivet m.m. Dette krever en større kanalisering av oppsparingen til formål av denne art, formål som myndighetene gir høy prioritet. Overgangen til nytt skattesystem har forsterket behovet for ekstraordinære kreditt-tiltak for å sikre en slik kanalisering. Dette er bakgrunnen for den plasseringsplikt og rentejustering som nylig er gjennomført.

I slutten av september ble Norges Banks diskonto hevet fra 3,5 til 4,5 %. Banken gjorde dette etter å ha drøftet saken med Regjeringen. Det er blitt hevdet at mens representanter for regjeringspartiene under valgkampen malte den økonomiske situasjon i Norge rosenrød, så viser denne økningen av diskontoen at det må være noe galt med den norske økonomien. Dette er en åpenbar misforståelse. Det var økningen i det internasjonale rentenivået som førte til at forskjellen mellom dette og det norske nivået ble for stor og så stor at vi var i tvil om vi kunne håndtere følgene. Det heter i Norges Banks brev av 16. september:

"Forskyvninger i betalingene til og fra utlandet er antakelig en viktig faktor bak den betydelige netto kapitalutgang som er blitt registrert hittil i år. Som følge av driftsoverskuddet overfor utlandet har kapitalutgangen bare gitt seg utslag i en moderat nedgang i Norges valutabeholdninger. En må imidlertid vente at det i nærmeste fremtid vil bli et omslag i driftsbalansen som, hvis kapitalutstrømmingen ikke vendes, vil medføre en betydelig forverring i Norges valutaposisjon."

Vi har utadrettet økonomi og en konvertibel valuta. Vi kan ikke isolere oss fra den økonomiske utvikling i resten av verden. Selv etter denne økingen i diskontoen, vil vi fremdeles ha ett av de laveste rentenivåer i Vest-Europa. Det var bl.a. utviklingen i Sverige og Danmark som fikk oss til å gjøre dette. Disse land er i løpet av det siste året blitt tappet for hundrevis av millioner i valuta. Sverige har derfor hevet diskontoen og innført kontraktive tiltak. Det er vel ikke mer kritikkverdig at de norske myndigheter treffer liknende tiltak.

Samtidig med diskontoforhøyelsen, ble det gjennomført plasseringsplikt for finansinstitusjonene. Men det var etter min mening ingen tvil om at det var en nødvendig avgjørelse om en skulle få kanalisert tilstrekkelig lånekapital til de områder myndighetene vil tilgodese. Overgangen til nytt skattesystem har også forsterket behovet for ekstraordinære kredittpolitiske tiltak.

Før vi forlater denne sektor av politikken, må jeg få lov til å si at den økonomiske utvikling i Norge også i år har vært tilfredsstillende. Økingen i nasjonalproduktet kan variere noe fra år til år. Men ser vi på utviklingen i de siste årene, har Norge ligget på topp eller nær toppen i Vest-Europa.

Vi var i fjor høst bekymret over en svakere øking i sysselsettingen. Som følge av dette gjennomførte Regjeringen vedtak som økte likviditeten i bedriftene. Vi har senere hatt en god øking i nasjonalproduktet.

Som en forberedelse til gjennomføringen av merverdiavgiften fra nyttår, har Regjeringen vedtatt å innføre prisstopp for en rekke varer. Det finnes nok eksempler på at enkelte har misbrukt denne overgangen til å forhøye

prisene, men det var først og fremst erfaringene fra andre land som begrunnet vedtaket. Regjeringen vil til enhver tid bruke de virkemidler som den finner hensiktsmessig for å lede den økonomiske utviklingen.

Representanten Bratteli ga det gode råd til Regjeringen å frafalle sitt forslag om 20 % moms. Han sa videre det var i siste time. Jeg mener det er over siste time, fordi satsen 20 % er forutsetningen for hele skattereformen slik som den ble foreslått av Regjeringen og vedtatt av Stortinget siste sommer.

oppgaver:

Flere av talerne har betont at økonomisk vekst i seg selv ikke er en garanti for et menneskevennlig samfunn.

I politisk arbeid er det naturlig at dagens problemer er de som har opptatt oss mest.

Men mange føler at enda viktigere er det å prøve å danne seg ~~opp~~ et bilde på lengre sikt. Den målsetting man så vil frem til, vil så måtte prege grunnholdningen til hvilke styringsmuligheter man er villig til å ta i bruk.

Det er en gledelig tendens til omvurdering - kanskje særlig blant de unge - men også blant eldre. Verdinormeringene er i ferd med å forskyve seg til økende vekt på ting som ikke direkte kan måles i tallstørrelser eller i penger. Det virker som noe av et paradoks at denne erkjennelse vokser i styrke samtidig som programmeringsmaskinene spiller en stadig stigende rolle. Datamaskinens begrensning settes på den måten i relieff - heldigvis vil jeg si. Den mangler tross alt evne til kvalitetsvurdering og ansvar, vesentlige kriterier for menneskelig tilværelse. Har man dette alltid i minnet - er prognoseringsteknikken et nyttig hjelpemiddel.

De kommende års debatt vil i tiltakende grad måtte kretse om det menneskelige miljø i videste forstand - alle forhold som påvirker livssituasjonen for den enkelte.

Etter det utspill Regjeringen gjorde i trontalen for to år siden - om disponeringen av våre ressurser - har det kommet en gledelig øking i engasjementet omkring disse spørsmål. Det klarer etter hvert at vi må ofre noe materielt på kort sikt for å muliggjøre en rikere framtid. Etter hvert vil noen av ønskemålene materialisere seg. Stortinget vil snart måtte ta standpunkt til prinsippene for fordeling av byrdene som et lokalsamfunn eller enkelte påføres ved inngrep med sikte på å bevare naturherligheter - et uutbygd vassdrag eller strandområder. Strengere forurensningspåbud vil reise noen av de samme problemer. Karakteristisk kan være et par aktuelle røkskadesaker fra Trøndelag - hvor lokalsamfunnet er blitt klar over at ved en bestemt produksjon som skaper 50 arbeidsplasser, mister man mulighet for det fjerdobbelte antall nye på grunn av nedsatt trivsel.

Mange av disse spørsmålene er også av den art at vi må løse dem i felleskap over landegrensene - og derfor er de formål for mellomfolkelig drøfting. Men trangen til kortsiktig høsting er fortsatt sterk - med beklagelse må en notere at land som Tyskland og Sverige har satt en foreløpig stopper for en fornuftig dialog om et forsøk på å bevare naturgrunnet i den nordiske laksestammen - dette nevnt som eksempel.

Også de menneskelige ressurser kaller på nye betraktningsmåter. Mange må lære et yrke flere ganger i sitt liv - det setter nye krav til opplæringsystemet. Og fremfor alt spør vi om det ikke er mulig å tilpasse

yrkeslivet til et busettingsmønster som gjør at menneskene i mindre grad må skifte miljø eller tilbringe mange år av sitt liv som pendlere.

Det er sagt at det går for sent med dette som er kalt distriktsutbygging. Alle som er engasjert i denne problematikken, synes det heldigvis. Men her overser man et viktig trekk - nemlig at det tar mange år fra handling til virkning, og at det må meget sterkere virkemidler til endog for å bevare status quo i folketallet i en rekke distrikter - om man stiller et tilsynelatende beskjedent mål.

Vi har fått påminnelser om at det haster - i slike spørsmål oppstår det lett kjedereaksjoner - slik at ingen mestrer situasjonen når et sted begynner å mangle sysselsettingsmuligheter og folket tar til å flytte.

Som jeg sa, er det et gledelig trekk at engasjementet omkring de mere langsiktige perspektiver synes å tilta - og det gir seg også utslag i ønsket om større medbestemmesrett for alle, - økt innflytelse på det man kaller "utviklingen". Større offentlighet i forvaltningen er et skritt for å imøtekomme dette ønsket. Reell medbestemmesrett på en egen arbeidsplass er et annet ønskemål. Dette håper vi å finne formene for - gjerne lovregulert om nødvendig - i system hvor myndighet ikke løsrives fra ansvar.

Menneskene måler alltid sin situasjon i forhold til noe - det er bl.a. her det krevende begrep rettferdighet og likhet settes inn.

Mange har konstatert at dagens samfunn ikke automatisk fører til større likhet. En som nylig gav uttrykk for denne erkjennelse, var den nye svenske statsminister, og det tross at det svenske samfunnet lengre enn de

fleste har vært sosialistisk ledet. Større likhet skal bli motto for 70-årenes svenske politikk. Det slås opp som stor nyhet - nokså forbløffende i hvert fall for en som i flere tiår har tilhørt en politisk ~~be~~**veg**else som har hatt nettopp likhetsproblemet som ledemotiv.

Vi må i hvert fall sørge for at retningen imot større likhet er til stede, sa statsminister Palme - han stilte ikke mere ambisiøse mål - og det er nok fornuftig. For denne problematikken endrer stadig karakter - vi blir aldri ferdig med den.

Selv om vi også tidligere har hatt perioder hvor en regjering har hatt et like knapt flertall bak seg i Stortinget som det den nåværende har, er det klart at dette skaper arbeidsmessige problemer. I en slik situasjon ligger en sterk oppfordring til samarbeid i Stortinget om løsningen av store saker. Det er også Regjeringens hensikt å innby til og søke et saklig samarbeid med opposisjonen. I et hvert samarbeid er det minst to parter og dette stiller krav til begge. Så langt det står til Regjeringen vil ingen anstrengelse bli forsømt med henblikk på å få en så bred oppslutning om løsningen av de store fremtidssaker som mulig.